

VERGİLEMENİN PSİKOLOJİK ETKİLERİ

Ercan DÜLGEROĞLU

I — GİRİŞ :

Maliye ilmi, genel anlamda kamu problemlerini çözmek ve ayrıntılarını ortaya koyarak belirlemek, yani, bir bütün olarak toplumda mali vasıtaların elde edilmesi ve kullanılmasındaki meseleleri açıklamak amacını güden bir ilimdir. Genel olarak bu manâ dışında ferdi alâkadar eden bir maliyeden bahsetmek ancak bir aile reisinin veyahut herhangi bir şahsın bütçesini karşılaştığı meselelerde mümkün olabilirse de böyle bir birim maliyesi yerini daha çok önem arzeden bütün maliyesine bırakmaktadır.

Devlet, kamu maliyesinin faaliyetlerini ifa eden âmme hükmü şahsı, bu faaliyetlerini devam ettirebilmek için mali vasıtaları elde eder ve bunları kullanır. Bu mali vasıtalar elde edilme bakımından yükünü mukrizlere veyahutta mükelleflere bırakabilirler. Vergi, devletin mali vasıtalarından biri, ferdi yönden fedakârlık ve gerçek kişilerin refahını kısıtlamada bir baskı aleti ise de, topluma sağladığı hasıla milli ekonomi içinde büyük faydalar sağlar.

Verginin, insanı, tüzel veya gerçek kişi olsun muhatap alması bir kısmını kapsarsa da esas üzerine eğileceğimiz mesele verginin doğmasından tahsiline kadar ki sürelerde ortaya çıkmaktadır. Bu bahsedilen sürede vergiden bir pay yüklenen mükellef ne gibi etkiler altında kalarak davranışlarını değiştirecektir? Veyahutta verginin üzerindeki ilk etkilerini savuşturmasını bilen mükellefin verginin devlet masrafları içindeki önem ve yerini öğrendikten sonra tutumu ne olabilir?

Verginin, insanı tüzel veya gerçek kişi olsun muhatap alması vergilemeden sonra insan üzerinde bir takım psikolojik davranış de-

ğişmelerinin olacağını açıkça ortaya koyar. Günümüzdeki toplumlar-
da vergiyi ödeyen insanların sadece bir kaç kişi değil fakat, çoğun-
luk olması psikolojik etkilerin sosyal mânada ele alınmasını gerek-
tirir. Bütün bunların yanında vergi yükünün tevdi edileceği mükel-
lefin psikolojik davranışlarını bilmek dolayısıyla vergi politikasını
anlamak, matrahın ne olması lâzım geldiğini verginin etkinliğini in-
celeme zincirleme olarak bizi meselenin derinlerine iter. Vergi po-
litikasında şimdiye kadar ele alınan ödeme ve beyan tesirleri (1) ya-
nında psikolojik tesirlerin de ele alınması ehemmiyetsiz gibi görü-
nebilir. Bunun ehemmiyetinin nispiği vergi politikasında başarının
yani vergi etkinliğinde maksimizasyonun gerçekleşmesinde anlaşı-
labılır. Bu sebepten ister az gelişmiş ister gelişmiş bir ülke mükel-
leflerinin olsun vergiden sonra takınacakları tavrı ve alacakları ka-
rarların belirlenmesine bir ölçüde yaklaşmış olacaktır.

Bu makalede vergilerle ilgili bazı özellikler ve psikolojik bazı
sorunların incelenmesinden sonra vergilemenin mükellef üzerindeki
psikolojik etkileri izaha çalışılacak ve daha sonra bir netice olarak
tepkiler bunlarla ilgili özlere ne olduğu belirtilecektir.

II — VERGİ İLE İLGİLİ BAZI BİLGİLER :

Psikolojik etkilerinin ne olduğunu inceleyeceğimiz vergiyle il-
gili bazı bilgileri burada sunmak suretiyle konuya biraz açıklık sağ-
layacağız. Bilindiği gibi vergilerin çeşitli yönlerden incelenmesi ay-
rı ayrı kitaplarda ele alınabilir. Vergileri böyle bir incelemede
çeşitli yönlerden ele alarak dar bir çerçevede kalmak biraz güç olsa
da başlangıcından, bugün alet olarak gayelere varmada kullanılma-
sına kadar kendi açımızdan kısaca göz atalım.

A — Vergi Kavramı ve Toplum :

Cemiyetler meydana geldiklerindenberi bir sentez olarak fert-
lerin ihtiyaçlarının sağlanması cemiyetin başlıca görevi olmuştur.
Toplumda yaşayan fertlerin yardım, iştirak, hediye olarak kendi ih-
tiyaçlarının karşılanması için cemiyeti idareye yetkili mercilere bir
takım vergilerde bulunduğu bilinmektedir. İlk çağlarda eski Mısır
ve Yunan sitederinden, Roma İmparatorluğuna ve İslâm âlemine ba-

kıldığında verginin cemiyette etkili bir mali vasıta olarak bulunması kabildir. (2) Verginin toplum için, milli bir vazife, sigorta primi, istifade karşılığı, hizmet bedeli olduğuna dair çeşitli teoriler ileri sürülmüştür.

B — Vergi ve Maliyedeki Yeri :

Bir devlet bütçesine bakıldığında gelirler ve giderler hanesinde, kamusal masrafın açıkça karşılandığı hasılât vergilerden sağlanır. Bu sebeple vergi kamusal yüklerle mecburi ve şartsız olarak katılmayı belirtir. Vergi bir amaç değil, bir alettir. Diğer taraftan verginin mali gayesi politik bir niteleme ile muğlak bir duruma sokulmuştur.

Vergi somut bir faktör olarak cemiyetin varlığına bağlıdır. Hükmedenler vergiyi politik gayesine alet ederlerse de vergi, bünyesel veya konjonktürel müdahalecilik dışında kelimenin geniş anlamıyla kamu hizmetlerinin yürütülmesini sağlamak için zorunlu olan vasıtaları toplama tarafsız fonksiyonunu ifa eder.

Ödeme güçlerindeki ahlâki cephesi ile vergi amoral bir ilim olan iktisat ilminin dışında kalır. Adalet kavramı dolayısıyla verginin mali sınırının ötesine geçilmiş olur. Bu suretle verginin mali teknikle ilgili olduğu kadar politika ve psikoloji ile birlikte incelenmesi gerekir.

Verginin devlet gelirlerini temin etmede esaslı bir alet olduğunu ve iktisadi sosyal tesirler doğurabileceğini bir çok maliyeciler kaleme almışlar fakat, psikolojik - insancıl yönden etkilerinin ne olabileceği ve ehemmiyetinden bahsetmemişlerdir. Vergiyi tarif etmek gerekirse şöyle denilebilir : «Zamanımızda vergi, devlet veya devredilmiş vergilendirme selâhiyetini haiz diğer âmme hükmî şahıslarınca, fert ve kurumlardan (münferit ekonomilerden), hukuki cebir altında, muayyen kaidelere göre ve karşılıksız olarak alınan para meblâğlardır.» (3)

C — Verginin Gelir Kabiliyeti, Prensipleri ve İktisatla Olan İlişkisi :

1. Verginin Gelir Kabiliyeti :

Devlet harcamalarının finansmanı, çeşitli mali kaynaklarla yapılabilir. Bunlar devlet tekelindeki mal ve hizmetlerin mübayaası, borçlanma, kâğıt para basılması, devletlerarası yardımlar ve vergidir. Bu finansman kaynakları arasında gelir kabiliyeti en yüksek olanı şüphesiz ki vergidir. Verginin diğerlerinden böyle bir üstünlüğü olanlardan temel farklarla ayrılmasından ileri gelir. Vergide cebir vardır. Mükellefin seçiş hakkı yoktur. (4) Kat'i bir gelir kaynağı olarak vaz edildiğinden diğer mali vasıtalara tercih edilir. Devlet borçları ise ergeç vergi ile ödeneceğinden - affedilmezse - vergi gelirleri üzerine çekilmiş bir çek gibidir. (5)

2. Prensipler :

A. Smith, A. Wagner, W. Gerloff, J.F. Due gibi maliyeciler vergilemede bir takım prensiplerden hareket edilmesini ileri sürerler. Bunlara göre vaz ettikleri prensiplerden yürümek suretiyle vergileme gayesine en uygun yaklaşılabilir. Bu prensipler vergi yükünün dağıtılmasında, matrahın tayininde, asgari tahsil masrafları yapılmasında, bitaraflık ve adillik gibi hususlarda görülmektedir. A. Wagner ahlâkî bir takım prensiplerden bahsederse de bunlar vergilerde hakkaniyet kıstasına dayanmaktadır.

3. Vergi ve İktisat :

Vergiler esasen devletin de bulunduğu bir ekonomi içinde iktisadi bir sistemin ayrılmaz parçasıdır. Verginin iktisadi vetirenin çeşitli safhalarına tatbiki suretiyle üretici, tüketici, faktör sahipleri üzerinde bir tesir icra etmesi ve bu sistemde fiyat mekanizmasının elverdiği nispette yansıma ve yerleşimiyle iktisadi bünyedeki etkileri göz önünde bulundurulacak olursa vergi ve iktisat ilişkisi daha belirli olur. Bir kere istihsal safhasında ki mükellefin yüklendiği vergi fiyatlar kanalıyla maliyete ve dolayısıyla satış fiyatına tesir eder. Buradaki inikâs meselesi sorunun maddi yönüdür. Birde mü-

terakkilik ve yansımasının imkânsız olduğu durumlarda, ferdi müteşebbis veya işçi üzerindeki kazanç veya ücret vergisinin yükünü karşılayabilecek bir fazla çalışma ile boş zamanın ikamesinde beşeri tercih meselesi ortaya çıkmaktadır.

D — Politik Vergi :

Vergiler hükümetlerin finansman kaynağı olarak kullandıkları bir mali vasıta olmakla beraber aynı zamanda hükümetin elinde iktisadi ve sosyal politikanın bir aleti de olmaktadır. Bu durumda politik bir vergi gayesi itibariyle mali vergiden ayrılır. Mali Vergi mevcut düzenin mali yönlerini bozmadan devlete varidat teminini güttüğü halde politik vergi mali bir finansman gayesi gütmekle beraber sosyal ve iktisadi düzeni değiştirmek, kalkınmayı sağlamak, yeni bir gelir bölüşümüne sebebiyet vermek için kullanılır. Bu suretle iktisadi ve sosyal müdahalecilik yeni bir yön kazanır.

Vergide yapılan politik değiştirmeler, memleket kaynaklarının değerlendirilmesi, kalkınma bünyesine uygun teşebbüslere yeni bir form kazandırmak, dış ticaret üzerine baskı yaparak paranın değerini muhafaza suretiyle yurt içi ekonomilerin gelişmesini sağlamak ve nihayet aşırı sağcı ve solcu iktidarların kapitalizmden sosyalizme geçişte iktisadi bünyeyi vergisel değişime zorlayarak eşitleştirme eğilimini gütmek ya da vice versa, gayesiyle yapılır.

Böyle politik bir verginin tarhında çeşitli tekniklerin kullanıldığı görülmüştür. Bu teknikler, matrahın politik bir şekilde düzenlenmesi, vergi nispetlerinin farklılaştırılarak düzenlenmesi (yani büyüklerin cezalandırılması, küçüklerin korunması müterakkilik ve emek lehine ayırıcı muamele kapitalist şekilde olmayan teşebbüslere tercihlili muamele veya tersi gibi) vergi hafifletmesi ve munzam vergileme (yatırım indirimleri, ziraî kazançların vergilendirilmesi veya çeşitli muafıklar gibi) vergi ve benzeri gelirlerin iadesi, kalkınmada vergi gelirlerin toplanmasında bölgesel davranışlar ve son olarak yabancı sermayeyi teşvik için güdümlü vergileme politikalarıdır.

Bütün bu politika türlerinin tabii olarak mükellefler üzerinde çeşitli tepkileri olacaktır. Bu arada imtiyaz elde etmek için hile, te-

zahür edebilir, vergi nizamı bozular, vergi sistemi en sonunda kendi kendini paralayın bir canavar haline gelir. (6)

III — PSİKOLOJİK SÜRECİ

Neden?

Bu soru kelimesinin cevabı insanlar üzerinde her an düşünmeğe ihtiyaç duydukları - belki de bunun farkında değiller - her şeyi izah etmeğe yeterlidir. Psikoloji aslında beşeri bütün davranışları inceleyen bir bilgi topluluğudur. Yalnız bir insan düşünülemez. Psikoloji bütün insanları birden ele alır. Psikolojik yönleriyle toplum içinde çeşitli hallerde bulunabilecek kişiyi incelerken, onun toplumsal dünyayı algılayış tarzı tarafından etkilenmiş davranışlarını inceleriz. Bu hususta D. Krech ve R.S. Crutchfield'in şu mütalaasını zikredebiliriz :

«Muhtemelen tam yalnızlık halindeki kişi diye bir varlık yoktur. Bir kişinin bir grupta üye bulunuşunun başka kişilerle yaşadığı deneylerin, geçmiş ve şimdiki kişiler arası ilişkilerinin etkisi ne kadar basit ve görünüşte uzak olursa olsun bunlar onun bütün psikolojik davranışlarını ve faaliyetlerini etkiler. Sonuç olarak denebilir ki her insan bir toplumsal evrende yaşar ve ne gibi ilişkilere sahip olursa olsun hiçbir psikolog toplumsal olmayan bir kişinin davranışını incelemeyebilir ve inceleyemez. Demek oluyor ki pratik bakış açısından - psikoloğun laboratuvarından - biri toplumsal diğeri toplumsal olmayan iki psikoloji değil, yalnız bir tek psikoloji çıkabilir.» (7)

Netice olarak sosyolojik - cemiyet tarafından yaratılmış - verilerin psikolojik davranışlarla ilgili analizleri bir bütün olarak ele alınmalıdır. Aynı zamanda psikolojik temel araştırmaların toplum meselelerini (sanayideki çatışmalar, ırk önyargısı, vergilere karşı direnme v.s. gibi) daha etkin çözümlere ulaştırmada bize büyük yardımları olacağı hiçbir zaman düşüncelerden uzak olmamalıdır. Psikoloji biliminin gereksiz, yetersiz ve toplumdaki çeşitli mevkilerdeki şahısların menfaat ve inançlarına aykırı olduğundan lüzumsuzluğunu dikkate alarak, olaylarda bir psikolojik yönün araştırılma-

sına şiddetle muhalefet edenlere karşı sosyal psikolojinin ne denli önemli olduğu ve toplumsal sorunların çözümüne müspet katkıları da bulunduğu açıktır.

A — SOSYAL PSIKOLOJİ

Esasına bakılacak olursa temel bir bilim olarak psikoloji ile uygulamadaki ilkelerin bütünü bakımından sosyal psikoloji arasında büyük fark yoktur. Sosyal psikoloji kişinin temel sosyal davranışlarını yöneten evrensel yasaların bulunması amacını güder. Kişinin sosyal amaçlarını gerçekleştirmesi, sosyal çevresini algılaması, sosyal davranışlarını öğrenerek tatbik etmesi toplumsal bir ortamda sosyal psikoloji tarafından konu olarak ele alınmıştır.

1. Sosyal Psikolojik Alan ve Sorunlar :

Ücretle çalışan işçi ücretinden - hayati ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir seviyenin altına indirecek - alınacak bir vergiye karşı davranışında mensubu olduğu sendikanın etkisi altında ise; aynı iş kolunda çalışan meslekdaşının davranışlarını düşünüyorsa, ailesindeki diğer fertlerin zaman süreci boyunca etkileneceği durumu göz önüne getiriyorsa bir toplumsal ortam içinde bulunmakta ve toplumdaki ilgili kişiler arası münasebetlerde onların ve olayların psikolojik varlıkları ile beraber belirli bir davranışta bulunma karanına varmaktadır.

Toplum hayatında canlı nesne olmasa dahi genellikle kişi toplumsal davranışta bulunur. Ayağa takılan taş «kötü» olarak cezalandırılır. Halbuki canlıların yaşadığı dünyamızda toplumsal davranışların tezahürü ortaya kişi - nesnel ilişkilerde çeşitli biçimlerde çıkar. İşte sosyal psikolojinin alanı toplumda kişi - nesnelere karşı karşıya bulunan kişilerin davranış biliminde vücut bulur. Toplumsal çözümler ise bu konuda varılacak hedef olacaktır. Temel ilkeler açısından toplumsal olaylarla ilgili verilere üç ayrı seviyede yaklaşılabılır :

- a. Bireyin Davranışı
- b. Toplumsal Grupların Davranışı (gurup dinamiği)
- c. Toplumsal Örgütlerin İşleyişleri

Bu üç toplumsal çözümleme seviyelerine ait verilerle gerek kavram gerek yöntem bakımlarından çok anlamlı ve faydalı modeller kurmak mümkündür. Bir çözüme birimi için bulunan kanunlar sosyal psikolojinin diğer tip fakat başka nitelikte sorunlarına cevap teşkil etmez. Yalnız verilerin değişime uğratılmasıyla her üç seviye çözümü arasında karşılıklı bir uyum sağlanabilir.

2. Davranışın Dinamiği

İnsanlar yaşadıkları her dakika yeni bir davranış örneği verirler. Bu davranışlarının sebepleri hakkında çeşitli önermeler ileri sürülmüştür. Bunlara genel olarak değinmek yerinde olur. Burada fazla detaya inmeksizin sadece tarifler ve kavramlar açıklanmağa çalışılmıştır.

- Psikolojik alandaki istikrarsızlıklar «gerilimler» yaratır bu gerilimlerin algılanma, tanıma ve eylem üzerinde öyle etkileri olurki, alan daha istikrarlı bir yapıya yönelir.
- Bir amaca erişmenin engellenmesi ve gerilimi bertaraf etmekte başarısızlığa uğramak, bir çok uyum - yönelimli ya da kötü uyum yönelimli - davranışa yol açar.

Bu ikinci önermedeki engellemeler; insanın fizikî çevresi, biyolojik sınırlılıkları, psikolojik yapısının karmaşıklığı ve toplumsal çevrenin niteliğidir. Bu önerme ile bizim ilişkimizin kuvvetli olması vergilemenin de aynı zamanda bir engelleme mahiyetinde bulunmasındandır. Engellenmenin sonuçları pek çoktur. Bunlar arasında dinamik bir bağımlılık vardır ve doğan sonucun şu veya bu olması engellenenin şiddetine bakar. Bu sonuçların mutlaka kötü olması gerekmez.

Engellenme karşısında uyum - yönelimli ayarlamalar, amaca ulaşmak için gösterilen gayretlerin arttırılması, amaca ulaşma çarelerine dair algılamaların yeni bir düzenlemeye uğraması, ulaşılamayacak bir amacın yerine ulaşılabilir bir amacın geçirilmesi gibi şekillerde kendini gösterir. Engellenmenin (bireyin bütünüyle sağlık içinde faaliyet göstermesi pahasına ortaya çıkabilen) yanlış uyum - yönelimli sonuçlarıyla da saldırganlık, gerileme, çekilme, bastırma, yüceltme, akıllaştırma ve yansıtma, içe kapanma ve özdeşleme ile karşı karşıya gelmekteyiz.

— Gerilimi gidermenin ve amaca ulaşmanın özel şekilleri birey tarafından öğrenilebilir.

— Davranış, gittikçe daha «yüksek seviyede» istikrarlı alan örgütlenmelerine doğru gelişir.

3 — İnsan Dünyayı Nasıl Algılar :

İnsanlar yemek yerler, grev yaparlar, vergilere karşı hükümete yollanan teksir edilmiş dilekçelere imza atarlar, çünkü böyle davranmakla değişik ihtiyaçlarını gidermiş, çeşitli amaçlarını gerçekleştirmiş olurlar fakat, toplumdaki çeşitli durumların insanlar tarafından algılanması farklıdır. Bunu yorumların farklı olmasından anlayabiliriz. Bir kimsenin algılarının kapsamı ve özellikleri o insanın tanıdığı alemin yapıları, alt yapıları ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiler sonucu ortaya çıkar. İnsanların toplumsal davranışları arasında göze çarpan farklar onların tanıma yapıları arasındaki farkları yansıtmaktadır. Bir kimse bir gurubun üyesi olarak tanıdığı zaman onun bu guruba ait özelliklere tekabül eden bütün özellikleri üyelik durumunun etkisi altında bulunur ve bu etkî ya sindirme veya zıtlasma yönünde olur. Psikolojik alana katılan bir değişme, diğer faktörler sabit kalmak şartıyla, kuvvetli bir yapı üzerinde en küçük bir değişme yapacak tarzda sindirilir.

4 — Algıların Yeniden Örgütlenmesi :

Bir bireyin davranışı üç halde değişebilir :

a — Bir sorunla karşılaşırca,

b — Fizyolojik durumunda önemli değişmeler olursa,

c — Hatırlama sürecindeki dinamik faktörler işlediği zaman,

Tanıma yapıları bir sebepten durgun değildir. Davranışlardaki değişimin bu üç halinde de tanımanın yeniden örgütlenmesi göze çarpar. Bu hususda da bazı önermeler vardır.

— Amaca giden yol tıkandığı sürece tanıma yeniden örgütlenmeye meyleder. Yeniden örgütlenme engellemenin yarattığı gerilimi azaltacak şekilde ortaya çıkar.

Bu önerme, tanımının yeniden örgütlenmesine yol açan en karakteristik durumlarda birim dikkati çekmekte ve tanımının yeniden örgütlenmesi süreci ile davranışın dinamiğinde gördüğümüz önerme arasındaki sıkı ilişki üzerinde durmaktadır. Burada tanıma örgütlerinin uyum bakımından taşıdıkları değer in tayininde rol oynayan birçok faktörler vardır.

Bu faktörler; ihtiyacın şiddeti, engellemeye karşı bireyin gösterdiği karakteristik tepki tarzı ve amacı kapatan engelin algılanmasıdır.

i — İhtiyacın Şiddeti :

Yeniden örgütlenme sırasında kullanılacak nesnelere ihtiyaca göre seçilirler. İhtiyaç çok şiddetli ise yeni tanıma örgütleri bozuk olabilir. Tanıma ne şekilde yeniden düzenlenirse düzenlensin, gerilim gidermeye yöneldiği görülür.

ii — Engellenmeye Karşı Bireyin Gösterdiği Karakteristik

Tepki Tarzı :

Engellenmeye karşı gösterilen karakteristik bireysel tepki tarzlarındaki yeniden örgütlenmenin niteliği aynı zamanda o bireye özgü gerilim giderme süreçlerinin tarzına da bağlıdır.

Bireyin belirli kültür çevresinde yetişmesi, hayatı boyunca gerilim giderici çeşitli uyum yollarını başarı veya başarısızlık ile kullanmış olmasının bir sonucu olarak engellenme hallerine «Saldırgan», «Otistik», «Gerileyici», veya «Yüceltici» ve benzeri şekillerde tepki göstereceği dinamik davranış içinde gösterilmişti. Bu tepki tarzlarının fonksiyonel olarak yeniden örgütlenmeyi etkilemesi ve ona nitelik vermesi tabiidir.

Meselâ, bir iktisadi uygulamanın kendi iktisadi güvenliğini engellediğini gören bir kimse bu iktisadi uygulamaya saldırılacak bir durum olarak algılayabilir ve saldırabileceği belirli kimseler ve gruplar arayabilir (ve bulabilir.). Ondaki tanıma örgütünün yeniden şekillenmesi doğrudan doğruya müdahale taraftarlarındakinin tipik bir örneğidir. Aynı durumda başka bir kimse yüceltici bir tarz da davranabilir ve aynı amaca gitmek için başka dolaylı yollar arayabilir. Onun tanıma örgütündeki yeni düzenlemesi devrimci olmaktan çok gelişimci tipte olabilir.

Bazı hallerde bu tanıma örgütlerinin yeniden düzenlenişlerinden biri, bazı hallerde de diğeri daha elverişli olabilir. Burada önemli olan nokta tanıma örgütündeki yeniden düzenlenmenin duruma uygunluğunun yalnız engellenmiş bir amacın varlığına ve ihtiyacın şiddetine değil, ama aynı zamanda o bireydeki özel gerilim giderme vetiresinin niteliğine de bağlı olmasıdır.

iii — Amacı Kapatın Engelin Algılanması :

Amacı tıkayan bir engel belirlediği zaman yeniden örgütlenmeyi tayin eden bir faktör de bireyin engeli algılama tarzıdır. Engeli yanlış algılama tarzıdır. Engeli yanlış algılama derecesine göre uyumsuzluk yaratır.

- Tanımanın yeniden örgütlenme süreci tipik durumda aralarında hiyerarşik bir sıralama olan bir dizi örgütlenmeden meydana gelir.
- Tanıma yapıları aynı zamanda örgütlenme ilkelerine göre gelişme yönünde değişirler.
- Tanımanın yeniden örgütlenmesinin hızı ve kolaylığı ilk baştaki tanıma yapısının farklılaşma, tecrit ve katılık durumunun bir fonksiyonudur.

B — MALİ PSİKOLOJİ :

Mali Psikoloji yeni bir ilim dalı olarak meydana çıkmış değildir. Şimdiye kadar çeşitli ülkelerde uygulanan mali politikalarda tatbik edilmeyen veya kısmen bilinmiyerek uygulanan tecrübî mahiyetteki bilgilerin sistemli bir düzenlenmiş bütünüdür. Özel bir psikolojik teori değildir. Maliye Politikası sahasındaki davranışların nasıl müşahade edilmesi lâzım geldiğinin tespiti için, bireylere inen sosyal psikolojinin onların meydana gelişini nasıl izaha çalıştığı mühim değil, bilâkis münhasıran onların meydana geliş ve bunun ne zaman, neden, nasıl olduğu hususu önemlidir.

Bununla beraber mali psikolojinin kaynakları, herşeyden önce bütün ülkelerin ve devirlerin maliye politikaları ile ilgili pratik tecrübeleridir; ayrıca, maliye politikasının tanzim etmiş olduğu nor-

matif esaslar da psikolojik tefsire müsait pek çok tatbiki bilgi ihtiva etmektedir. Bu meyanda meselâ bütçenin tanzimindeki esaslar, vergileme prensipleri, ve mali istikrar ile büyüme prensipleri zikredilebilir. Aynı konuda psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve istatistik gibi komşu ilim dallarının yardımı büyük olmaktadır.

Mali psikolojinin araştırma sahaları arasında 1) Halkın vergi zihniyetinin araştırılması, 2) Kamu kredilerinin psikolojik esasları, 3) Kamu oyunun para kıymeti hakkındaki tutumu bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi konumuzun içinde kaldığından biraz daha açıklayıcı hususlara değinmek yerinde olur.

Halkın vergilendirme karşısındaki tutumunun analizi :

Vergi zihniyeti şimdiye kadar tatbik edilegelen çeşitli (Gelir Vergisi, Servet Vergisi, Muamele Vergisi vesaire gibi) vergilerde vergilerin verimli ve etkin olmasına tesir eden bir faktördür. Dünyadaki milletlerin vergiler hakkındaki düşünce ve davranışları birbirlerinden ayrılmaktadır. Laufenburger'in haklı olarak işaret ettiği gibi İngilizler, bir asırdan fazla bir zamanberi genel Gelir Vergisini ödemeyi alışkanlık edinmiş ve bu vecibeyi muntazaman yerine getirmişlerdir. Halbuki Fransızlar ancak 1917'den itibaren tatbiki-ne başlanan Gelir Vergisine karşı daima mukavemet göstermişlerdir.

Vergilere karşı takınılacak tavırda toplu bir gelenek mevcuttur. Bu gelenek, milletlerin karakterine göre çok değişen bir anlayışa dayanmaktadır. Her topluma bir uslûp ve bir renk vermek için, ırkî, tarihî ve siyasî faktörler birbirlerine karışır. Meselâ : külfetlerde eşitlik halinde bile vergi bakımından ruhî baskının Fransa'da Almanya'dan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu hal Fransa'da kaçakçılığın geniş ve yaygın olmasıyla da sabittir.

Vergi direnmesi vergi anlayışının bir neticesidir. Vergi mükellefinin ahlâkı bunu tayinde rol oynar. Vergi ahlâkının yüksek olması vergiye karşı psikolojik direnmenin en az olduğu noktada mümkün olur.

Maliye politikası için mühim olan diğer bir husus vergi mukavemetine karşı nasıl çözüm bulunacağıdır. Maliye politikası vergi

mukavemetini «kırmalı» yoksa ondan sakınmalı mı? Başka bir ifade ile vasıtasız mı yoksa vasıtalı vergileri mi tercih etmeli? Mevcut vergi anlayışına göre vergiye mukavemetin en kuvvetli olduğu memleketlerde vergilendirme ekseriya vasıtalı vergileri vasıtasızlara tercih etmektedir.

Buraya kadar vergileme, psikoloji ve bunlarla ilgili kavramlarla birlikte fırsat buldukça da aralarındaki ilişkiler dikkate alınmıştır. Mali psikoloji ile ilgili olarak söyleyebileceğimiz son bir söz, mükellefin istenildiği dilden hitap edilmesiyle kendisinden değerli çok şey alınabileceğidir.

IV — VERGİLEME SONUCU MÜKELLEFIN PSİKOLOJİK DURUMU :

Vergiler genellikle tek bir şahsın üzerine yüklenmediği için geneldirler. Bu vasıf ise yeni bir nitelik olarak vergi mükelleflerinin kollektif bir psikolojik mahiyet arzeden davranışlarını ortaya koyar. Mükellefin davranışı ferdi olmaktan uzaktır. Vergi konusunda kitle olayı büyük önem iktisap etmektedir.

Mükelleflerin kollektif tepkisi hususunda, her memlekette olduğu gibi Türkiye'de de (ziraatçı) köylü guruplarının kamusal yüklerle katılmak yönünden bütün olarak bir imtiyaza tabi tutulması veya tüccarların vergi karşısında iyi bir dayanışma örneği göstermesi söylenebilir. Kitle olayının çeşitli psikolojik tezahürleri hakkında H. Laufenburger şöyle demiştir : «Bütçenin müşterileri» yeni bazı kamusal giderlerden yararlananlar ile «bütçenin kurbanları» yani mükellefler, savunma gurupları olarak aralarında her zaman menfaat ortaklıkları oluşturmuşlardır.

Geçen bölümde söylediğimiz gibi psikolojik sahada Anglosaksonları iyi bir vergi ödeyicisi, Lâtin (daha ziyade Fransız) leri de fena ödeyici saymak çok basit bir görüştür. Gerçek şudur ki bütün memleketlerde geniş anlamıyla vergi veya benzeri gelirler (meselâ: bizdeki tasarruf bonoları gibi) halkın teveccühünü kaybetmiştir. Fakat, bütün bunlara rağmen Fransa'da vergiye karşı direnişin özel bir biçimini de görmüyor değiliz. Hoşnutsuzluğun temelinde yatan sebepler Fransa'da diğer yerlerden daha belirgindir.

A — VERGİ HOŞNUTSUZLUĞU :

Vergileme sonucu mükellefin maruz kaldığı psikolojik etkilerden biri olan hoşnutsuzluk modern vergi sisteminden duyulan bir rahatsızlıktır. Bu çeşittne bir rahatsızlığın duyulmasına üç sebep vardır :

- 1 — Verginin aşırı derecede ağırlığı,
- 2 — » karışık sistematiği,
- 3 — » adaletten yoksunluğu,

1 — Vergilerin Aşırı Derecede Ağır Olması : Ağır vergiler ferdi ve kollektif olarak vergi tazyikinin ortaya çıkmasına müncer olur. Vergilerin yüklerinin müşterek tazyikini ölçmek için servet mukayesesi kıstas olarak kullanılabilir. Vergi olayının ferdi tazyiki, istihsal ve tasarruf üzerinde ezici veya daha hafif olabilir. Eğer fert vergiyi telâfi etmek isterse çabasını arttırabilir. Vergi tazyiki ferdin iktisadi hesabının hedefi olan faydayı azamîye çıkarma yolunda bir engeldir. Bu konuda mükellefin psikolojik durumu geçen bölümde incelendiği gibi tartışılabilir.

2 — Vergi Sistemlerinin Karışıklığı : Vergi karşısında bir memleketin diğerine nazaran takındığı farklı davranış esas itibariyle vergi sisteminin anlaşılma derecesine bağlıdır. Mükellef, vecibelerin önemini ve genişliğini anladığı nispette kamu makamlarının ve benzerlerinin taleplerine riayetkârdır. O, mali ve sosyal mükellefiyetlerin maliyetine, diğer bir deyişle beyanname formaliteleri ve idare ile tartışma için harcanan zamana, vergi dairesi ve sosyal güvenlik kuruluşu ile mutabakat halinde olmak için kullanmağa mecbur olduğu memur sayısına karşı çok hassastır.

Vergi vecibelerinin anlaşılma derecesi vergi sistemlerinin sadeliğine ve istikrarına bağlıdır. Vergi bünyesinin devamlılığı mükellefi vergiye alıştıırır ve mükellef bir değişiklik olmadan memnunlukla vergi yüküne katlanabilir. Birbirinden çok farklı muamelelere tabi vergi reformları ve düzenlemeler yeni matrahların tespitini, kontrol şekillerini ödeme vadelerini, itiraz şekillerini, çeşitli servislerin görevlerini ve kendisine düşen mecburiyetleri devamlı şekilde öğrenmek zorunda kalan mükellefi şaşıratabilir ve bu şartlar altında mü-

kellef kaçakçılık, hile veya isyankâr davranışlarla vergi disiplini ihlâl eder.

Karanlık ve dolaşık bir vergi sisteminin topluma maliyeti de sağladığı hasilât ile oransız bir şekilde artmaktadır. Sistemdeki metod ne kadar çok muameleye ve memura ihtiyaç gösterirse toplum için diğer bir maliyette anlaşmazlıkların mahkemelerce çözümlenmesi olacaktır. Dolaşık ve ifrat derecesinde şişkin bir maliye idaresi ile anlaşılmaz vergilerin çokluğu, çeşitli idarelerin memurları arasındaki kıskançlıktan tedirgin olan mükellefi gerçek bir kontrol ve vade enflasyonu içinde boğar, rahatsız eder. Mükellef kendisine tettiğü eden görevi yerine getirmeğe hazır olsa da, git gide ağırlaşan vergilere ilâveten idari teşkilât bozukluğunun masrafını da ödemeğe tahammül etmeği kabul etmektedir.

Vergi formalitelerinin çokluğu ile de mükellef ezilmektedir. Yani vergi ödeyicisi çeşitli beyanlarda bulunmak ve vergi ödemek için kamu veznedarını sık sık ziyaret etmek zorunda kalmaktadır.

3 — Verginin Adaletten Yoksunluğu : Vergiler adalet prensibine uygun olarak yüklerini mükellef üzerine boşaltamazlar. Bunun sebebi olarak da vergilerin eşit olarak dağılımının gelir ödeme güçlerinden eşit derecede fedakârlığının büyük ölçüde subjektif kriterlere dayandığını gösterebiliriz. Yansıma meselesinin, müterakkilik prensiplerinin ve en az geçim indirimleri ile istisna ve muafiyet tanınmasının verginin adil olması konusunda büyük etkenler olduğu aşikârdır. Vergi yükleri eğer kasten eşit olarak dağıtılmamışsa belki de kademeli bir adelet sağlamak için vergiye politik bir mahiyet kazandırılmıştır. Verginin genellik ve iktidar prensipleri de adaletten yoksun olma konusunda göze alınmalıdır. Verginin adil olması sonucu mükellef yine aleyhine işleyen bir mekanizma karşısında kendini bulacaktır.

B — VERGİYE KARŞI DİRENME :

Belirli bir amaca ulaşırken bireyin karşısına çıkan bir engelleme vasıtası olarak nitelendirdiğimiz vergileme halinde mükellefi içinde bulunduğu faaliyetlerinden saptıracak ve aşırı derecede ağırlığı, karışıklığı ve adeletsizliği ile onu ezecektir. Böyle bir durumda

üzerine yerleşen vergiyi yansıtma imkânını da elde edemeyen mükellef amacına ulaşmak için meşru müdafaa saydığı bir savunma vetiresinde davranacaktır.

Daha yüksek bir seviyede dengeye gelebilmek için (gerilimin giderilmesi) mükellef çeşitli yollara başvurabilir.

1 — Meşru ve Kanuni Yollarla Kaçınma (avoidance)

Roma Hukukunda şöyle bir kaide vardır; «*millus videtur dolo facere qui suo jure litor*» Hakkını kullanan kimsenin hile yaptığı kimse söyleyemez. Gerek bir vergi kanununun uygulanmasını icap ettiren bir işlemi yapmamak, gerekse kanun boşluklarından kendi lehine faydalanmak suretiyle genel ve vergisel kanuna aykırı davranmış olmadan vergiyi bertaraf etmek mümkündür.

a — Uygulanmazsa vergiyi doğurmayacak bir durum meselâ : bir istihlâk vergisine tabi tutulmuş olan sigara veya alkol istihlâkinden vaz geçme, gümrük tarifesinde yazılı bir malı ithal etmek olayından kaçınma ile veyahutta müterakkilik halinde tarifenin bir üst dilimine geçmemek için geliri kısıtlama faaliyetleri ile ortaya çıkmaktadır.

b — Bir kanun metnini ihlâl etmeksizin ona başka anlam veren, kanunun nazarı itibare almadığı bir işlem yapan vyea bir kombinzon vücuda getiren, bir sözleşmeye kanun koyucunun düşünmediği bir şekil veren, vergili bir madde yerine tercihan onun yerini tutacak vergiye tabi olmayan bir maddeyi istihlâk eden bir bireyin durumu da ikinci bir meseledir.

Kanun boşluklarından faydalanarak meşru bir mükellef müdafaası yapılması hakkında karı koca gelirlerinin şahsi müterakki vergiye tabi tutulması maksadıyla birleştirilmesi usulü hemen hemen terkedilmiştir.

Bu konuda şu örnek verilebilir. Karı kocanın birleştirilmiş geliri 120.000 TL olsun. Vergi yükü varsayalım ki, 20.000 TL dir. Halbuki karı kocanın geliri birleştirilmediği zaman (iki tane 60.000 TL müterakki tarifenin daha aşağı kademelerine tekabül edeceği için) maliyeye ödenmesi gereken meblağ 12.000 TL olacaktır.

Birleştirilmemiş halde aynı miktar % 16,6 oranında vergilendirilmişken, ikinci durumda % 10 oranında bir vergilendirme olmuştur. Bu örneğe, bakmakla mükellef olunan kişilerin ilavesi iddiayı kuvvetlendirici olur. Vergi matrahının birleştirilmemesi müterakiliğin şiddetini azaltabiliyorsa da (% 16,6 dan % 10 a) sosyal bakımdan evlenmemenin teşvik edilmiş olmasına yol açabilmektedir.

Öte yandan servet vergilerinde ve gayri menkullerin vergilenmesinde yükü azaltmak için diğer bir kaçınma da emlakın veya servetin aile fertleri arasında bölünebilmesidir. Müesseselerde de kâr'ın bölünmesi gizli ortaklarla (meselâ evlâtları ve kârı ortaklığa alarak) mümkün olur ve bu suretle vergi yükü azaltılabilir.

Bu türlü yollarla kaçınmaya bir safha daha ileriye götürürsek hakkın kötüye kullanılması bizi meşru kaçınmadan meşru olmayan kaçınmaya (vergi hilesine) getirir.

2 — Kanuna Karşı Hile :

Vergi konusunda, Kanunla kesin ve kasdi bir aykırılık durumuna girilmiş olması halinde kanuna karşı hile işlenmiş olur. Kanuna karşı hile, vergi kanun ve tüzüğünün kesin ihlâlini intaç eden bir davranış veya jesttir. Mükellef, açıkça müşahade edilebilir bir şekilde kanun veya tüzük metnine tecavüz eder. Affa lâyık değildir ve cezalandırılır.

Kanuna karşı hilenin şekilleri maddi ve teknik, hukuki sahalarda sayılmayacak kadar çoktur. Hileye kaynak olan diğer bir sahada muhasebe muğlaklığı dolayısıyla da, vergi vecibesini azaltmak isteyen mükellefe bir çok kaçamak yolları öğretir. Bu konuda haksız veya mübalâğalı şekilde ayrılan amortismanları, meşhum karşılıkları (provision) gelir veya kârlardan bir kısmının gizlenmesini, kanunca indirilmesi kabul edilmeyen vergilerin indirilmesini, şahsî giderlerin «meslekî giderler» arasına katılmasını hatırlatmak yeter. Müreffeh mükellefler şahsi masraflarını (villâ, araba vs. gibi) tesislerine devrederek müessesenin muhasebesindeki gelir payını çok azaltabilirler.

Kanun koyucu, meşru kaçınmaya karşı toleranslı davranmakla beraber, bu çeşitten davranışlarda kanunun açıkça maksudından

saptırılmış olduğunu öngörür. Bu itibarla ceza uygulandıktan sonra kanun ve tüzük boşluklarının kapatılmasını sağlar. Bundan başka bütün vasıflı hile (kaçakçılık) hallerinde para ve hapis cezaları uygulanır. Vasıflı hile üç şartın gerçekleşmesi halinde açıkça varsayılır. Bunlar ödeme mecburiyetinin tespit edilmiş olması, mükellefin ödevini yerine getirmekten kaçınmış bulunması, kasden ve teamüden beyanda bulunmaması veya noksan beyanda bulunmuş olması halleridir.

Kanunla kabul edilen muaflikların veya indirimlerin kötüye kullanılması suretiyle mükellefin hazine zararına zenginleşmesi, kanuna göre vasıtasız veya vasıtalı vergilere matrah teşkil eden gelir veya malların gizlenmesi, noksan beyanda bulunulması, ve müsbet evrakta sahtecilik, vergiye karşı direnme hallerinde ceza kanununun uygulanmasını intaç eder. Maliyenin hileyi meydana çıkarmak için çeşitli yetkileri vardır. Yazılı delillere başvurabilir. Sözleşme, satış, hibe, miras tasarrufları gibi, ticari muhaberele, muhasebe belgeleri, defterler, yönetim kurulu tutanaklarının ibraz edilmesini ister. Kontrol mekanizmasını çalıştırabilir.

3 — Mükelleflerin Kollektif İsyanı :

Yüzyıllar boyunca mükelleflerin ayaklanmaları iki esaslı sebepten doğmuştur. Birincisi devletin elindeki iktidarını kötüye kullanması ve ikincisi de devlet otoritesinin zayıflamasıdır.

Roma'da birinci tür sebepten ileri gelen bir ayaklanmanın otoriteyi zayıflatarak ikinci tür bir isyana döndüğü Montesquieu tarafından belirtilmiştir. Napoleon I. düşüş sebeplerinden bir de kanuna dayanmadan vergi tahsil tahsil etmesi idi. 1954 yılı Fransız maliyesindeki önemli olaylar ise, vergi mükelleflerinin kollektif isyanının en yakın örneğidir. Saint-Céré de küçük sanatkâr ve tüccarların isyanı Güney Batıdan merkeze ve Paris'e yayıldı. Taşrada kontrol memurları görevlerini yapamaz oldular, mükellefler gelir ve muamele vergileri grevi yaptılar. Hazırlanan bir raporda meslekî ve bölgesel isyan için çeşitli sebepler gösterilmiştir.

Yüklerin dağıtımında adaletsizlik, karma karışık birbirine girmiş ve orta seviyede bir mükellefin idrakini aşan bir mevzuat içinde vergi vecibeleri hakkında sarıh bir fikir edinmek imkânsızlığı,

ayaklanmanın manevi temelini teşkil ettiğinden bu ayaklanma esas itibariyle iktisadi ve nakdi sebeplerle izah edilebilir. Poujade hareketi az gelişmiş bir ilden çıkmış ve bir bölgeye sirayet etmiştir.

Bir mükellef zümresinin ayaklanması, psikolojik alanda üç çeşit mesele ortaya çıkarmaktadır. İlkin, iktidarda kalmak arzusu besleyen hükümetlerin ve yeniden seçilme endişesi içinde bulunan parlamento üyelerinin, kanuna ve özellikle demokratik rejimle bağdaştırılmayacak olan kanun kararnamelerine karşı ayaklanan mükellef zümreleri karşısında otoritelerini kaybettiklerini açığa vurmuştur. İkinci olarak vergi kanunu karşısında eşitlik ve genellik ilkelelerinde açılan her gedik faillerine geri tepeceği cihetle istisnalar, imtiyazlar ve muafıklar rejimin kendisinden beklenen neticeyi vermez. Son olarak giderler yüksek seviyelerinde bırakıldığına göre, imtiyazlar açıklar yaratır. Bu takdirde, imtiyazlı olmayan veya vergi kanununu tartışacak durumdan çıkarılmış bulunan mükelleflerden ilâve bir çaba istemek gerekir ki, bu da vergi ahlâkını sarsmak tehlikesi arzeder.

V — MÜKELLEFIN VE MALİ MAKAMLARIN PSİKOLOJİK VEÇHELERİ :

Vergi tatbikatını haiz memleketlerde (ki hemen hepsi) vatandaşların vergiye karşı çeşitli tutumlarda bulunmaları genel olarak bize mükelleflerin vergiye karşı bir direniş cemiyeti kurmadıkları halde kolektif bir şuuraya sahip olduklarını gösterir.

Hükümetler ise, ne mükelleflerin çok defa meşru olan savunmalarına ne de telkinlerine karşı kayıtsız kalmazlar vergi kanununun en zayıf ve psikolojik alanda en az savunulabilen noktalarını düzelterek tepkilerini gösterirler.

A — MÜKELLEFIN DİRENMESİNDE ETKENLER :

Vergiye karşı başlıyan direnme vergi ahlâkının sükutuna işaret eder tezine karşı Laufenburger iktisat ve maliyede ahlâkın yerinin olmadığını ileri sürerek kaçınmak ve hilenin izahını vergi sistemlerinin bozukluğunda, adaletsizliğinde yapmaktadır. Ahlâki yünden olmasa bile psikolojik bir direnmeye sebebiyet veren amillere

dikkat ederek kendini tenkid etmek ve yeniden organize etmek hükümete düşmektedir.

1) Vergi Ahlâk ve Şuuru :

Vergi konusunda ahlâk veya vicdan kaidelerini ileri sürenler bir görüş hatasına düşmektedirler. Devletin otoritesine, kanuna riayet hürmet ve vatandaşların ödevidir. Vergiler her fert için diğer masraflar gibidir. Verginin sükutu toplumu devlet ve fert açısından tehlikeye düşürür.

Verginin karşısında olma vatandaşları şursuz ve mahir, şurlu ve dikkatli iki guruba ayırır. Devlet vergilerinde genellik ve objektiflik ilkelerini ve imkânı nispetinde tarafsızlığı uygulamazsa vergi ahlâkının temelinde bir sarsılma haydi haydi mükellefin sözümlerine vergi ahlâkını bozacaktır. Vergi hakkında bu şekilde ihlaller ve düşkünlük vergiye karşı saygısızlık kavramını elbetteki ortaya çıkaracaktır.

Vergi sistemine asla kaybetmemesi gereken ahlâki temeli iade etmek için yalnız mükelleflerin yakınmalarını dinleyerek değil, fakat bilhassa onların verginin sadeleştirilmesi, yumuşatılması ve siyasi olmayan hale getirilmesi hakkındaki telkinlerini nazara alarak ilk adımı atmak kamu makamlarına düşer. Vergiyi yüklenen mükellefin istekleri gözönüne alındığında ve tatmin edildiğinde vergi daha verimlilik kazanmış olur. (9)

2) Tek Vergi Özlemi :

Kompleks bir toplumda yaşayan normal gelirli bir bireyin karışık bir vergi sistemi içinde kendini kaybetmesi vergi ödeyicilerini kolektif olarak bir bunalım içinde bıraktığı gibi diğer bir yandan bu karışıklıktan kurtularak vergi ödeme vecibesini tek bir işlem haline sokmaya iter. Tek vergiye karşı hepimiz şahsen taraftarızdır. Fakat bunu başarabilmenin güçlüğü de meydandadır. Fransa'da Fransız vergilerini enerjinin tek matrahını teşkil edeceği tek bir vergiye icra etmeği teklif eden Eugene Schueller'i, teklifi, halkın sevgisine mazhar kılmıştır.

Buna itiraz olarak uygulama sahasının dar oluşundan bahsedilebilir. Eğer tek bir vergi bireyler arasında eşit olarak yayılma kabiliyeti çok yüksek olan bir mal üzerine yıkılsa verginin yayılması (umumilik) objektiflik ve tarafsızlık belki de gerçekleşebilir. Katma değer vergisi bu amaca önemli bir yaklaşım prosedürüdür.

B — MALİ YÖNTEMDE PSİKOLOJİK TEPKİLER

Devlet vergiyi yüklenenlerin yüklerini, rahatsız etmeyici bir duruma getirmek, vergiyi anlaşılabilir bir hale koymak, dağılımdaki adaletsizliği azaltmak için matrahların tanzimi, vergi nispetlerinde ayarlamalar, indirimler vs. gibi psikolojik birer tepki mahiyetinde olan davranışlarda bulunurlar.

1) Matrahın yeniden tanzimi :

Ferdi bakımdan fazla önemi haiz olmayan bu düzenleme daha ziyade şahıs ve şirket halindeki sınai teşebbüslere taallük eder. Bu hususta en etkili alet olarak amortisman kayıtlarının vergi kapsamına alınmamasıdır. Böylece yatırım finanse edilmiş olacaktır. Psikolojik yönden amortisman rejimleri mükellefler üzerinde müsait etkiler yaratmıştır. Zararların bir sonraki yıla nakli de müteşebbişe sağlanan bir mali yardım gibi düşünülebilir. Fakat, hatırda tutulması gerekli olan nispet indiriminin yarattığı etkiler daha belirgin bir etkiye sahip olan geri vermenin psikolojik yönleridir.

2) İndirimlerin Niteliği :

Vergi sisteminde ikinci bir anahtar olarak vergi indirimlerini ele alabiliriz. İktisadi ve sosyal grupları koruyan, cezalandıran vergi iltimasları yerine konjonktürün müsait anlarında kitlevi vergi indirimlerine gitmek hem daha maneviyat yükselttiği ve hem de daha az demogojik olmaktadır.

İndirimler şahsın gelir vergisinde en az geçim indirimi veya yatırım indirimi olarak kazançların vergilendirilmesinde tatbik edilebilir.

Mükelleflere vergi iadesi politikası, iki önemli amile yani sosyal hasılanın çoğalmasına ve paranın başlıca teminatı olan bütçe denkliliğinin gerçekleştirilmesine bağlı olduğundan genel vergi indiriminin psikolojik etkisi daha açıktır.

3) Vergi ödemelerinin gelirin kazanılmasına paralelligi :

Mükellef için vergi ödeme sistemleri içinde en uygun olanı kazandıkça peyderpey ödeme sistemidir. Yani kaynaktan tevkif usulünün tatbik edildiği sistem. Bunun psikolojik etkisinin gelirin çok daraldığı bir sırada yapılan vergi ödemesinden çok daha az elem verici olduğu açıktır. Verginin kaynaktan kesilmesi anında mükellefin şahsi ve ailevi durumunun da göz önüne alınması, vergi yılı sonunda nihaî durumlar gözden geçirilerek az alınan verginin tahsili, fazla alınan verginin iadesi bu sisteme global gelir beyannamesine çökmüş bir mahkûmiyet havası değil, sürpriz iadeler gerçekleştirme hususunda geniş ümitler havası verir.

Tahsil formalitelerinin sadeleştirilmesi de, matrah konusunda açıklık sağladığı kadar, mükellefin huzurunu arttıracak şartlardan biridir.

Yararlanılan Kaynaklar :

- (1) Kenan Bulutoğlu, : Vergi Politikası, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yay. No : 130, Sermet Matbaası, 1962, İstanbul (Sayfa : 56-66)
- (2) M. Orhan Dikmen, : Maliye Dersleri, Sermet Matbaası, 1964, İstanbul (Sayfa : 59 - 65)
- (3) M. Orhan Dikmen, : İbid. : Sermet Matbaası, 1964, İstanbul (Sayfa : 83 - 101)
- (4) John F. Due, : Maliye, İ. Ü. İktisat Fak. Yay. No : 206, Fakülteler Matbaası, 1967, İstanbul (Sayfa : 109)
- (5) Memduh Yaşa, : Devlet Borçları, Sermet Matbaası, 1965, İstanbul (Sayfa : 4)
- (6) Henry Laufenburger : Maliyenin Ekonomik ve Psikolojik Teorisi, 1964, Ankara
- (7) David Krech, Richard S. Crutchfield, : Sosyal Psikoloji, Türk Siyasi İlimler Derneği Yay., No: 12, 1967, Ankara. (Sayfa : 37)
- (8) David Krech, Richard S. Crutchfield, : İbid. : (Sayfa : 127-173)
- (9) Henry Laufenburger, : Op. Cit. :

